

ARTIKEL

Hoe nu verder?

Joost Lagendijk

Wat gaat er de komende jaren in Turkije gebeuren? Is de coup een tijdelijke onderbreking geweest van een proces dat nu zelfs versneld en verhevigd zal worden voortgezet? Of is de mislukte staatsgreep voor Erdoğan toch aanleiding zich te bedenken over de te volgen koers? Het zijn de vragen die velen bezighouden, binnen en buiten Turkije. Joost Lagendijk tracht ze te beantwoorden in deze slotbijdrage die tevens de epiloog is van zijn recent verschenen boek *Erdoğan in een notendop*.

Over het doel dat Erdoğan zich vóór 15 juli gesteld had, bestaat weinig verschil van mening. Ook over de middelen om dat doel te bereiken, lijkt vóór de staatsgreep geen discussie meer nodig.

Naar een Nieuw Turkije

In 2023 moet er een Nieuw Turkije zijn, een opvolger van de republiek zoals die honderd jaar daarvoor door Atatürk is opgericht. Gebaseerd op conservatieve waarden en met een grotere rol voor de islam in het publieke leven. De staat blijft seculier en de sharia wordt niet de basis van de wetgeving, maar de overheid promoot wel actief een conservatieve leefstijl. De Turkse economie behoort tot de tien grootste ter wereld. Turkije is de dominante speler in de regio, gebruikmakend van zijn militaire potentieel en zijn soft power als succesvolle moslimnatie die zijn grootste interne problemen (Koerden, alevieten) dan inmiddels heeft opgelost. Relaties met de EU zijn nog onbepaald, maar mogen een sterke onafhankelijke buitenlandse politiek niet in de weg zitten.

Om dat doel op tijd te bereiken, heeft Erdoğan na 2011 besloten dat er geen tijd meer te verliezen is. Hij is ervan overtuigd dat hij de enige is die het Nieuwe Turkije van de grond kan krijgen. Daarvoor heeft hij wel alle macht nodig en daarom dient er een presidentieel systeem te komen dat hem een blanco volmacht geeft om door te pakken. Daarom dient ook alle potentiële tegenwerking te worden uitgeschakeld of afgezwakt. Vandaar de bijna totale controle op de media en de constante intimidatie van critici.

Niets staat Erdoğan in de weg.....

De meeste tegenstanders van Erdoğan en veel buitenlandse waarnemers zijn van mening dat niets Erdoğan in de weg staat om zijn project te voltooien. Hij is nog nooit populairder geweest dan na de coup. Het zal hem weinig moeite kosten de nieuwe grondwet die hij zo graag wil er via een referendum doorheen te krijgen. Twee mogelijke tegenstrevers zijn verzwakt als gevolg van de mislukte putsch – het leger – of staan op het punt met wortel en tak te worden uitgeroeid – de Gülen-beweging. De rechterlijke macht is na de recente zuiveringen onder controle gebracht. Bovendien, benadrukken zijn critici, is er geen weg terug voor Erdoğan. Ergens in een kluis liggen nog steeds de corruptie-aanklachten die een einde zouden maken aan zijn droom op het moment dat hij de teugels laat vieren.

© Wikimedia Commons

Erdoğan-aanhangers na de coup in juli dit jaar.

.....of toch wel?

Toch zijn er ook Turkije-deskundigen die twijfels hebben bij dit scenario. Zij wijzen op de pogingen van Erdoğan om een breed front te vormen met de kemalisten en de nationalisten in de onmiddellijke nasleep van de coup. Er wordt zelfs gespeculeerd dat beide partijen actief betrokken zullen worden bij het opstellen van nieuwe plannen. Ook zouden op een aantal vacant gekomen posten kemalisten en nationalist benoemd gaan worden. Uit noodzaak, omdat de AKP nu eenmaal niet over voldoende kader beschikt om alle Gülen-aanhangers te vervangen. Maar ook om oppositionele geluiden te laten doorklinken bij het formuleren van nieuw beleid.

Die mogelijke koerswijziging zou echter niet alleen gebaseerd zijn op het gevoel van nationale eenheid na 15 juli of de afweging dat een bredere basis onder nieuwe plannen altijd is meegenomen. Volgens sommige analisten zou er meer aan de hand kunnen zijn. Zij wijzen op twee structurele problemen waar Erdoğan met ongewijzigd beleid nooit een oplossing voor zal vinden.

Het eerste obstakel is de extreme polarisatie in de Turkse samenleving. Net als de Gezi-protesten in 2013 is ook de coup een signaal dat er altijd verzet zal blijven komen vanuit een maatschappij waarin 50 procent van de bevolking zich niet serieus genomen voelt. Volgens deze analyse zal een zo divers en pluriform land als Turkije altijd instabiel blijven als alleen rekening wordt gehouden met de helft van de bevolking die Erdoğan steunt. Het is simpelweg een illusie te denken dat grote groepen Turkse burgers – Koerden, alevieten, seculieren – continu genegeerd of gekoeioneerd kunnen worden zonder dat dit leidt tot diep ongenoegen, openlijke obstructie en terugkerend actief verzet. Als de ambitie is om Turkije als geheel op een veel hoger niveau te brengen dan zal aan die verlamme polarisatie een einde moeten komen. Dat brengt ons bij de tweede reden waarom volgens deze redenering Erdoğan er met meer van hetzelfde niet in zal slagen zijn doel te bereiken: de economie.

Structurele zwakten van de Turkse economie

Dat lijkt op het eerste gezicht een tegenstelling. Zijn de inkomensgroei en de gestegen consumptiemogelijkheden sinds 2002 niet een van de belangrijkste redenen waarom Erdoğan zo populair is? Dat klopt maar de magische effecten van die snelle economische vooruitgang raken uitgewerkt. De structurele zwakten van de Turkse economie zijn de laatste paar jaar steeds beter zichtbaar geworden.

De belangrijkste zijn:

- De indrukwekkende groei in de jaren 2003-2010 is vooral gebaseerd op sterk gestegen binnenlandse consumptie en een explosie in de bouwsector. Gevolg daarvan is dat particuliere schulden enorm zijn toegenomen. Dat geldt ook voor de schuldenlast van Turkse bedrijven die veel hebben geleend en geïmporteerd in dure dollars. De ontwikkeling van andere productieve industriële sectoren is verwaarloosd.
- Turkije importeert veel meer dan het exporteert. Dat heeft geleid tot een groot tekort op de lopende rekening. Dat gat werd tot voor kort opgevuld door directe buitenlandse investeringen. Die lopen echter terug als gevolg van de aanhoudende politieke onrust en de groeiende twijfels over de onafhankelijkheid van het juridische systeem.
- Turkse ondernemingen produceren te veel producten waaraan weinig wordt verdiend en te weinig producten met een hoge toegevoegde waarde. Er wordt niet genoeg geïnvesteerd in research en innovatie. De kwaliteit van het onderwijs is niet hoog genoeg.

© Flickr / Abdulaziz Ceylan

'De magische effecten van de snelle economische vooruitgang raken uitgewerkt.'

Gevaar van *middle income trap*

Tussen 2002 en 2008 steeg het inkomen per hoofd van de bevolking spectaculair tot ongeveer \$10.000. Maar sindsdien stagneert de groei van het besteedbaar inkomen en neemt ook de productiviteit niet meer toe. Turkije dreigt vast te lopen in de zogenaamde *middle income trap*. Om in 2023 uit te komen op een gemiddeld inkomen van \$25.000, het streven van Erdoğan, moet de economie met minimaal 6% per jaar groeien en moeten de buitenlandse investeringen drie keer zo hoog worden. In werkelijkheid komt de groei de laatste jaren niet uit boven de 4% en stagneren de investeringen uit Europa en de rest van de wereld.

Om in 2023 tot de top tien van wereldeconomieën te behoren zal Turkije snel moeten handelen om die zwakke punten weg te werken

Om in 2023 tot de top tien van wereldeconomieën te behoren zal Turkije snel moeten handelen om die zwakke punten weg te werken. Dat zal echter alleen lukken als aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan. Turkije moet politiek stabiel zijn en blijven; er moet een onafhankelijk justitiesysteem zijn en kwalitatief hoogstaand onderwijs; het investeringsklimaat voor buitenlandse ondernemingen moet attractief en voorspelbaar zijn. Laten dit nou allemaal zaken zijn die onder toenemende druk zijn komen te staan als gevolg van Erdoğan's autoritaire optreden sinds 2011 en de reactie op de coup?

Gevaar voor *brain drain*

Een voorbeeld is het Turkse onderwijs. Als gevolg van de constante druk op kritische academici kiezen steeds meer van hen voor een baan in het buitenland. Daarbij komt sinds de coup de enorme kaalslag in het onderwijs door de sluiting van honderden scholen die aan de Gülen-beweging gelieerd zijn. Het zal volgens deskundigen zeker tien jaar duren om al die hoogopgeleide Gülen-aanhangers te vervangen door gekwalificeerde krachten. Terwijl Turkije dus dringend behoefte heeft aan creatieve ingenieurs en vernieuwende denkers neemt de kwaliteit van het hoger onderwijs op de korte termijn dramatisch af.

Erdoğan's dilemma

De hoop van sommige Turkije-deskundigen is dat de coup voor Erdoğan een aanleiding is om de verschillende doelen die hij zich gesteld heeft nog eens op een rijtje te zetten. De conclusie zou dan moeten zijn dat het streven naar nog meer macht de verwezenlijking van zijn grote doel in 2023 in de weg staat. Turkije zal geen welvarend, stabiel en sterk land worden als de scheiding der machten wordt afgeschaft, als de helft van de bevolking gefrustreerd is en in angst leeft, als er geen publiek debat meer mogelijk is en als het Koerdische probleem onopgelost blijft.

Het is het dilemma waar Erdoğan nu voor staat: zijn machtshonger heeft hem verder gebracht dan welke andere Turkse politicus dan ook sinds Atatürk. Maar als hij doorgaat met zijn streven naar alleenheerschappij dan is dat een bijna zekere garantie dat zijn ultieme doel, het Nieuwe Turkije, er niet zal komen.

Joost Lagendijk

Erdoğan in een notendop

Uitgeverij Prometheus, 2016; 176 pp.; € 12,50;

ISBN: 978-90-4463-082-4

Auteur

Joost Lagendijk

Oud-Europarlementariër en politiek analist ▶

(https://nl.wikipedia.org/wiki/Joost_Lagendijk)